

Česko a klimatické cíle Evropské unie – stanovisko k Národnímu konventu
31. ledna 2025, Praha

1. Jak se promění klimatická debata v novém institucionálním cyklu EU a jakým způsobem se klíčové unijní priority v podobě posílení konkurenceschopnosti a produktivity unijní ekonomiky odrazí v úsilí o naplňování cílů klimatické politiky EU?

Evropská komise se více zaměří na podporu dekarbonizace a konkurenceschopnosti průmyslu. V únoru představí podrobnosti Plánu pro čistý průmysl (Clean Industrial Deal), který by měl zahrnovat legislativu k urychlení dekarbonizace průmyslových podniků, strategii k zajištění cenově dostupné nízkoemisní energie a také nové způsoby financování podpory konkurenceschopnosti. Všechna tato nová opatření mají být v souladu s dekarbonizačními cíli pro rok 2040, které, podle návrhu EK, představují snížení emisí skleníkových plynů nejméně o 90 % oproti roku 1990. Není vyloučeno další posílení závazných cílů v rozvoji obnovitelných zdrojů, naopak širší změny v oblasti energetické účinnosti (včetně budov) nebo v systému emisních povolenek se nyní nepředpokládají, ačkoliv budou zásadní pro snižování emisí po roce 2030 (s ohledem na výše zmíněný cíl pro rok 2040).

Evropská unie jako smluvní strana Pařížské dohody bude také v nejbližších měsících aktualizovat svůj dekarbonizační závazek (NDC) pro rok 2035. V tuto chvíli jsou známy první aktualizace závazků ze strany některých států. S dalšími aktualizacemi poroste i mezinárodní tlak na adekvátní příspěvek ze strany EU, která je doposud vnímána jako lídr odpovědné snahy o mitigaci klimatické změny. Nová Komise bude také patrně usilovat o finální schválení některých návrhů, které byly součástí balíčku Fit for 55 nebo doprovodných iniciativ. Jde hlavně o oblast zdanění energií nebo o cirkulární ekonomiku. Z vyjádření odpovědných komisařů také vyplývá důraz na implementaci vnitrostátních plánů pro oblast energetiky a klimatu (NECP), nebo i na promítnutí nových ambicí do národních dlouhodobých strategií (v českém případě do Politiky ochrany klimatu).

Zatímco dosavadní dekarbonizační cíle mají být na evropské úrovni v novém funkčním období doplněny o nástroje na podporu konkurenceschopnosti, jasné uchopení nadále postrádá otázka podpory sociální soudržnosti. S výjimkou Evropského plánu pro dostupné bydlení a zřízení Sociálního klimatického fondu zůstává sociální rozměr dekarbonizace především na jednotlivých státech.

2. Která opatření v rámci Zelené dohody pro Evropu se mohou stát předmětem revize v dalších letech, a jakou roli v tomto procesu může sehrát Česko?

Směrnice upravující rozvoj obnovitelných zdrojů, zvyšování energetické účinnosti, emisní limity dopravních prostředků nebo obchodování s emisními povolenkami nejsou nové. Klimatické právo je součástí evropského platného práva už více než 25 let, a bylo jeho součástí už v době, kdy Česko vstupovalo do EU. Není proto pravděpodobné, že by došlo k výraznějšímu omezování, či dokonce rušení těchto hlavních dekarbonizačních nástrojů, ačkoliv v české veřejné debatě takové návrhy zaznívají. Pravděpodobnější je, že dojde k posílení podpůrných nástrojů, které mají dekarbonizaci usnadnit a zvýšit její sociální přijatelnost (např. Sociální klimatický fond). U některých nových institutů (EU ETS 2, CBAM) je na místě očekávat jejich vyhodnocení a případnou korekci jejich fungování. Platná směrnice ETS, která rozšiřuje emisní povolenky na sektory dopravy a budov, předvídá mechanismus, který má zajistit rozvolnění náběhu nového systému v případě, že by vedl k přílišnému růstu koncových cen. Revizí dále jistě projde schéma financování dekarbonizačních opatření, a to v souvislosti s přípravou nového Víceletého finančního rámce (MFF) a avizovanými novými způsoby financování podpory konkurenceschopnosti.

Česko by mělo k dekarbonizaci přistoupit realisticky, tj. nemělo by spoléhat na zrušení či odklad již schválených a právně závazných opatření. Jako čistý příjemce prostředků z evropských zdrojů by

mělo věnovat velkou pozornost právě přípravě MFF a souvisejícím změnám v kohezní politice. Česko by pro sebe mělo hledat transformační model, který na jedné straně umožní dekarbonizaci ekonomiky a maximalizaci benefitů z ní plynoucích, a na druhé straně zohlední dlouhodobé problémy, jako jsou nízké mzdy, prohlubující se regionální nerovnosti i narůstající problém energetické a dopravní chudoby. Proto by Česko mělo při vyjednávání o budoucí podobě MFF prosazovat větší podíl financí směřujících na spravedlivou transformaci a sociální opatření podporující transformaci. Vyjednávací pozice českých institucí by byla v otázce budoucího nastavení financování silnější, pokud by české úřady měly k dispozici věrohodné údaje o efektivitě a přínosech dosavadních finančních nástrojů a jejich aplikaci v Česku.

3. Jak nastavit politiky a využít finanční a jiné nástroje na národní úrovni tak, aby vedly k dosažení klimatických cílů bez negativních dopadů na konkurenceschopnost uniijního hospodářství a zároveň účinně chránily domácnosti ohrožené energetickou či dopravní chudobou a nerozevíraly sociální nůžky?

Na národní úrovni je nutné dokončit aktualizaci zbývajících koncepcí (POK a SEK), vytvořit odpovídající právní rámec pro jejich implementaci (včetně již schváleného NECP), a promítnout jej i do nastavení veřejných výdajů. Pomohlo by také zakotvení cíle klimatické neutrality na zákonné úrovni a souběžné vyjasnění odpovědností jednotlivých ministerstev. Zejména v otázce veřejných investic a dotací je pak nutné se vyvarovat neefektivních výdajů v oblasti fosilní energetické infrastruktury.

Vztah mezi dekarbonizací a konkurenceschopností je někdy mylně prezentován jako neslučitelný. Například inflační vlna a zdražování z posledních let ovšem nemají příčiny v Zelené dohodě pro Evropu, ale především v narušení globálních řetězců, omezené spotřebě v době pandemie koronaviru, a také ve skokovém zdražení ceny plynu po vpádu Ruska na Ukrajinu. Dekarbonizace naopak může některé z těchto problémů zmírnit: například rychlý rozvoj vlastních obnovitelných zdrojů omezuje závislost evropských ekonomik na ruském plynu a tím i jejich zranitelnost vůči jeho výkyvům v dostupnosti či ceně. Dekarbonizace znamená také rozsáhlou technologickou změnu, a tedy inovace, tvorbu nových trhů a hodnotových řetězců. Právě na tuto oblast by se měla národní úroveň zaměřit, pokud chce posílit konkurenceschopnost české ekonomiky.

Stát by měl dále proaktivně bránit tomu, aby dekarbonizace dál prohlubovala regionální rozdíly nebo citlivost spotřebitelů vůči růstu cen. Paleta nástrojů, které stát a celý veřejný sektor mohou využít, je přitom široká: od klimatické dividendy přes podporu veřejné a poptávkové dopravy, energeticky efektivní sociální bydlení či participativní podoby komunitní energetiky až po různé formy daňových úlev. Vedle politicky atraktivních velkých infrastrukturních projektů jsou pro dekarbonizaci neméně důležité investice do lidského kapitálu a veřejných služeb. Finanční podpora by přitom měla směřovat zejména tam, kde je nejpotřebnější. V případě Fondu spravedlivé transformace je například mimořádně účinné jeho geografické vyčlenění a cílená podpora uhelných regionů, které jinak často zaostávají v čerpání dotací za ostatními regiony.

4. Jakým způsobem může vláda svou evropskou politiku v oblasti klimatu srozumitelně, účinně a proaktivně komunikovat s veřejností?

Vláda by v první řadě neměla ve veřejnosti vzbuzovat nerealistická očekávání. Klimatická změna je reálný a závažný problém, který vyžaduje odpovědnou reakci států a hledání odpovědí na globální úrovni. Klimatická opatření jsou již po desítky let platnou a pevnou součástí uniijních politik. Pokud bude výchozím bodem vládní komunikace teze, že klimatická změna si pozornost politiků nezasluhuje a nová opatření se zavádět nemají, povede taková komunikace pouze ke zklamáním očekáváním a ztrátě důvěry. Obecně pak k efektivní komunikaci přispívá otevřenost a připravenost vést participativní dialog s občanskou společností.

The Together For 1.5 project has received funding from the LIFE Programme of the European Union. The information and views set out in this document are those of the authors and do not necessarily reflect the official opinion of the European Commission.

LIFE Together for 1.5 project website: 1point5.caneurope.org